

עיר נצורה

מאת ממי' משה הר

בלבד, אלא רב הוא גם מבחינה גיאוגרפית-אסטרטגית. כסופו של דבר אירע מה שאירע, והקרב על ירושלים נפסק באמצע, ללא הכרעה מוחלטת — והעיר נותרה שסועה ומחולקת**). מלכתחילה רבים היו הגורמים שהבדילו את שדה-הקרב על ירושלים מכל שדה-קרב אחר בארץ, והם שעיכבו בעד השגת הכרעה מוחלטת לטובתנו, שלא כבערים מעורבות אחרות — בהן היו האיזור היהודי והאיזור הערבי תחומים במידה די ברורה — היתה ירושלים מנומרת מטליות-מטליות; הן תחום הישוב היהודי הן תחום הישוב הערבי לא היו רצופים. ומלבד זאת — במשך מחצית השנה הראשונה של הקרבות היתה כל פעולה עלולה להיתקל בהתערבותם של כוחות-

דרכה של כל מלחמה להעמיד בעקבותיה ספרים זכרונות של אנשים שנטלו בה חלק, אף מלחמת-השחרור לא יצאה מן הכלל, ונוסף על מה שכבר נתפרסם בנושא זה נכונים לנו בודאי עוד כמה וכמה חיבורים, שיגלגלו באותו ענין. אבל לציון מיוחד ראוי ספר שמחברו עושה את פרשת התיאור והגיתוה של מאורעות התקופה עיקר — ואינו מרבה (שלא כרגיל) בהבלטת ערך תפקידו ומעשיו שלו. ד"ר דב יוסף, שנתן בשעתו סיכום מענין של המנדט הבריטי מבחינה משפטית בספרו "השלטון הבריטי בארץ-ישראל", מתאר בספרו החדש*) את פרשת מצור ירושלים בשנת 1948, שעה שהוא היה תחילה יושב-ראש "ועדת ירושלים" ואח"כ מושלה הצבאי של העיר.

ידועה הערכתו של ד. בן-גוריון, עוד בעיצומם של הקרבות שקודם הקמת המדינה, שהמערכה על ירושלים תקבע את גורל המערכה על כל הארץ. מסתבר, שדבר שהיה ברור לחדיהעין בקרבנו — עמדו עליו גם קצת מדינאים מן הצד שכנגד, כגון עבדאללה מלך עבר-הירדן. נראה, שאילו מצליחים היינו להשתלט על ירושלים כולה, לא היתה ממשלת עבר-הירדן קונה לה אחיזה כה טובה בעברו ה- מערבי של הירדן, שהרי גם לערבים, כמו לנו, ערכה של ירושלים איננו רק בתחום הדתי והלאומי

*) דב יוסף, "קריה נאמנה — מצור ירושלים 1948", הוצאת שוקן, ירושלים ותל-אביב, תש"ך.
 **) זו הפעם השניה בתולדותיה. לראשונה קרה כך כתוצאה מתווה-השלום של יפו משנת 1229, בין פרידריך השני ושלטון מצרים, שלפיו ניתנה בידי הצלבנים כל ירושלים, מלבד הריהבית — מקום המסגדים — שנתרן בידי המוסלמים. מצב זה עמד אז בעינו למעלה מעשר שנים. במשך אותו זמן גיצלו הצלבנים את הסכסוכים בין שלטון מצרים, שליט דמשק ושליט עבה"י, שברשותו היה גם כבימינו, חלק מהרי עבה"י המערבית — והצליחו להרחיב את גבולותיהם, לרבות ירושלים כולה.

לא-מעמיתים הם כבר כיום הזיכוחים שעורר ספרו של ד"ר דב יוסף "קריה נאמנה"; ורבים יהיו עוד בודאי הניתוחים והבירורים שיידרשו בעקבותיו. רשימה זו אינה באה, כמור בן, למצות את תוכן הספר ודאי לא להוציא משפט על דעות והערכות המובעות בו — אלא לציין את המקום הבולט המגיע לו ללא-ספק ב"מדף-הספרים" המתרחב-יהולך של כתבים אשר עוסקים בקורות מלחמת-הקוממיות, ובפרשת-ירושלים במיוחד. אין זה מן-הנמנע כי מעל דפי "מערכות" יעשה גם נסיון להציג את הבהינות הצבאיות של ההיאבקות הגורלית על ירושלים, ולנתחן, כידוע, כבר תרמה "מערכות" (והכונה כאן — להוצאת-הספרים) תרומה לא-מבוטלת להבהרת מציאותה של היאבקות זו, בפרסמה את הספר גדושה-לעילה ורבה-ערך "ירושלים העתיקה בצמור ובקרב", מפרי-עטו של א. לירון (אלטשולר), אחד ממשתתפיה-בפעול של אותה מערכה נואשת.

הבטחון הבריטיים, ש"אזורי הבטחון". שלהם (ואין לך עוד עיר אחרת בה טרוו הבריטים כל כך בתקמת מלאכת-מחשבת זו שלהם) השתרעו לאורכה של כל העיר והפריעו עוד יותר ליציאת קרחוית של ממש. יותר מכל עיר אחרת היתה ירושלים מבודדת ורחוקה מישוב יהודי גדול אחר; והיא אף עמדה במערכה בנייתוק כמעט מוחלט פרק"ומן ארוך יותר מכל ישוב אחר בארץ. ומעל לכל אלה, קיימת היתה עוד הבעיה הבינלאומית המסוכנת — העובדה, שירושלים לא נועדה כלל להיות חלק מן המדינה היהודית או הערבית, אלא איזור ביני-לאומי נפרד.

בספר נסקרה פרשת השתלשלות המצור, מהחלטה או"ם על חלוקת ארץ-ישראל ועד בחירתה של האסיפה המכוננת — כלומר, מנובמבר 1947 ועד ראשית 1949. יש כאן חומר מאלף, שבחלקו עדיין לא נתפרסם קודם, בדבר ארגון האוכלוסיה האזרחית — על כל בעיות האספקה החמורות — מחד גיסא; ומאידך גיסא — על המגעים הדיפלומטיים הממושך-ים, שנתנהלו במשך כל זמן הקרבות עם גופים בינלאומיים שונים: — כ"ועדת הקונסולים" (של ארה"ב, צרפת ובלגיה), ה"צלב האדום", המתוך-מטעמ"אום, ועוד.

ד. יוסף, שאיננו איש-צבא, נמנע מלעסוק בספרו במישרין בבעיות צבאיות, מלבד בשעה שעצם סיפור השתלשלות המאורעות צריך להן. על כיבוש קטמון, שחתך את גורל חלקה המערבי של ירושלים עוד לפני יציאת הבריטים, אין בספר אלא כמה שורות (עמ' 76), ואף התיאור המפורט יותר של מבצע "קלשון" (ההשתלטות על "אזורי הבטחון" ועמדת-מפתח שונות, עם הפיגוי הבריטי בה' באייר תש"ח) נותן למעשה רק תמונה כללית וסכימטית למדי (עמ' 133 ואילך). ועם זאת דומה — שזה הוא הספר הראשון בו יש תמונה שלמה — ולו גם ללא מתן משקל ראוי לאירועים הצבאיים — של תולדות מצור ירושלים.

המחבר נזהר מאוד שלא להיתפס למסקנות שטחיות ונחפזות. חבל, שעתונות מרדפת-סנסציות מיהרה לעשות מטעמים מקטע מסוים בספר, כשהיא תולה בו פירושים וכונות מופלגים, שכנראה לא עלו על דעתו של המחבר מעולם. תוך עיון בספר — בעיקר במקומות הרבים בהם קל היה מאוד ל"מחבר להביע חות'דעת חד-צדדית — מורגש היטב סגנונו הזהיר, נוסח-משפטן, של בעל-הספר, המשתדל לשקול כל בעיה במלוא הקפה. ועם זאת אין המחבר מעלים את דעתו גם כשאין היא מתישבת עם השקפות מקובלות. כך, למשל, מערער הוא על

התפיסה הרווחת שישובי גוש עציון הם שהצילו את ירושלים ע"י כך שערכו את חיילי הלגיון הערבי (עמ' 131-132); ודומה שהדין עמו, שהרי בני-הכפרים ואנשי-הכנופיות שצרו על הגוש לא השתתפו אחר-כך בהתקפה על ירושלים, ואילו כיוון התקפתו העיקרית של ה"לגיון" היה ממזרח ומצפון, ולא מדרום. לשון אחר, אילו רצה — יכול היה ה"לגיון" לתקוף את ירושלים ולהתעלם לחלוטין מגוש עציון. והסיבה לכך כי ירושלים לא הותקפה ע"י ה"לגיון" קודם-לכן היא על שום שעדיין ישבו בה הבריטים. ועם כל תכניותיהם של הבריטים לגבי ה"לגיון" לאחר עזיבתם את הארץ — והעובדה, שלמרות כל ההבטחות המפורשות הושאר ה"לגיון" ביריחו עם תום המנדט, תוכיח — אין להעלות על הדעת שהיו מניחים לו להתערב בירושלים, מרנו שלטונם ומושב הנציב העליון, לפני 15 במאי 1948. עם זאת מובן, שאין במה שנאמר למעלה כדי למעט את ערכה של עמידת הגבורה של תושבי הגוש ומגיניה, שנודעה לה חשיבות יתרה כמופת לישובים מבודדים בכל הארץ.

מן הראוי להעיר כאן על כמה טעויות מצערות שנפלו בספר. מספר תברי ועדת-או"ם לעניני ארץ-ישראל היה אחר-עשר, ולא עשרה (כפי שכתוב בעמ' 16); ועל דו"ח המיעוט בוועדה, שהמליץ על הקמת מדינה דו-לאומית פדרטיבית, חתמו שלושה — נציגי הודו, אירן ויוגוסלביה — ולא שניים (מענין, עד כמה עשוי אף איש-מקצוע, כשהוא כותב לפי הוכרוו, לטעות בפרטים כה חשובים מן העבר הקרוב). כן יש אידיויקים קלים בתאריכים ובמספרים סטטיסטיים — חלקם טעויות-דפוס, כגון מספר הר אוכלוסים הערביים במדינה היהודית המוצעת לפי החלטת החלוקה, שלא היה 40,500 (עמ' 21), אלא למעלה מ-400,000. אף המפה שבראש הספר היא לקויה ואיננה מסייעת לקורא.

אך בכל אלו אין כדי להפחית מחשיבותו של הספר. לפנינו ספר מרתק, שנקרא בענין רב מתחילה ועד סוף, תוך כדי תיאור מהלך המאורעות בסדר כרונולוגי — ובלא לפגום בצורה החיה של מסירת הדברים — משולבות בספר סקירות מענינות הי' וזרקות אור על המדיניות הפנימית של ממשלת-המנדט ערב הפיגוי, על הסכסכים הפנימיים בין הערבים (לכך מוקדש פרק שלם — הפרק השמיני — "ערבים נגד ערבים"), ועל עוד בעיות כיוצא באלו. כמה מדעותיו של בעל הספר עדיין צריכות עיון, וכאן עולה העובדה, שעוד אין לנו כל תיאור מפורט על מהלך המלחמה בירושלים. ודומה, שהגיעה כבר השעה ליתן את הדעת על חיבורו של ספר מעין זה.